

3. При образовании простого прошедшего времени наблюдается следующее: в крымскотатарском языке к основе глагола присоединяется аффикс -ты, в немецком -te: ачты, öffnete (открыл), что при произнесении дает некоторое общее звучание. Различие наблюдается в количестве прошедших времен, т.е. в крымскотатарском языке два прошедших времени, в немецком и русском по одному простому прошедшему времени глагола.

4. При образовании сложного прошедшего времени в крымскотатарском и немецком языках прослеживается по два сложных прошедших времени, и оба образуются соответственно при помощи вспомогательных глаголов. В крымскотатарском языке – это эди и экен, в немецком – haben и sein.

Источники и литература

1. Возгрин В.Е. Исторические судьбы крымских татар. – М.: Мисль, 1992.
2. Дерменджи А. и др. Эдебият хрестоматиясы. – Т.: Укитувчи, 1971.
3. Карамзин Н.М. Письма русского путешественника. – М.: Правда, 1982.
4. Меметов А. Крымские татары. – Симферополь: Анаюрт, 1993.
5. Меметов А. Татар тили грамматикасынынь практикумы. – Ташкент: Укитувчи, 1984.
6. Молоткова А.С. и др. Учебник немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1968.

Поступила в редакцию 18.07.2005 г.

УДК 81.246.3

Дуваджисва Е.Н., Девлетов Р.Р.

МЕТОДИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ РАДИ ЄВРОПИ “ПРО СУЧАСНІ МОВИ” В НАВЧАННІ ЛЕКСИКИ РОСІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ, КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВ НА УРОКАХ НЕМОВНОГО ЦИКЛУ

В работе освещается проблема взаимодействия языков и расширения их функциональных возможностей в условиях формирования поликультурной речевой личности в контексте Рекомендаций Рады Европы “О современных языках”.

Ключевые слова: обучение лексике, формирование функционального многоязычия, речевая личность, языковая личность, сфера общения

У роботі висвітлюється проблема взаємодії мов та розширення їх функціональних можливостей в умовах формування полікультурної мовленнєвої особистості в контексті Рекомендацій Ради Європи “Про сучасні мови”.

Ключові слова: навчання лексики, формування функціонального багатомовства, мовленнєва особистість, мовна особистість, сфера спілкування

This work deals with the problem of languages' interaction and the extension of their functional possibilities in the conditions of forming multicultural speech and lingual personality in the context of recommendations “About modern languages” given by the Europe Council.

Key words: teaching lexics, forming of functional multilingualism, speech and lingual personality, sphere of communication

Сьогодні в Криму склалася цікава мовна ситуація. Водночас тут проживають представники більш ніж ста національностей, значну кількість серед яких займають українці, росіяни, кримські татари. Це дозволяє широко функціонувати у суспільстві трьом мовам. У таких умовах актуалізувалась необхідність розробки нових методичних підходів формування функціонального багатомовства школярів.

Вкрай необхідним сьогодні є сприяння взаєморозумінню та терпимості до представників інших націй, взаємному вивченню національних і регіональних мов.

Інтеграція в Європейське суспільство примушує вчителів та методистів шукати нових методичних прийомів у порівняльному навчанні мовам, здійснювати двомовну освіту у поліетнічному та полілінгвальному регіоні, що прямим чином пов'язано з Рекомендаціями Ради Європи “Про сучасні мови”. Зокрема, серед заходів, які потрібно впровадити для вивчення сучасних мов, Рада Європи виділяє такі: проводити освітню політику, сприяти широкій багатомовності, забезпечити раннє вивчення мови, проводити двомовну освіту в двомовних або багатомовних регіонах та ін. [11, с.59].

Перед сучасною школою поліетнічного Криму стоїть задача формування функціонального двомовства та багатомовства [8, с.6]. При цьому досить ефективними та універсальними прийомами навчання є зіставлення та навчальний переклад.

Головною ціллю зіставлення є виявлення процесів негативної інтерференції (перенесення елементів однієї мови у іншу) та транспозиції (перенесення вмінь та навиків рідної мови, яке позитивно впливає на процес оволодіння нерідною мовою) та їх урахування при навчанні лексики трьох взаємодіючих мов.

Переклад є провідним та ефективним прийомом порівняльного вивчення мов. В умовах формування широкого полілінгвізму навчальний переклад спрямований на формування комунікативної та мовної компетенції учнів [4, с.14].

Сьогодні вчителі та методисти мовного циклу головною метою мовної освіти вважають формування мовної особистості. На нашу думку, поряд з цією проблемою доцільно формувати й мовленнєву особистість. Для цього необхідно рішення таких задач: розширення функціональних можливостей української, кримськотатарської мов у різних сферах спілкування; виховання толерантності в освітньому просторі Криму; гармонізація міжкультурних та міжнаціональних відносин; формування конкурентноспроможної особистості школярів.

Формування конкурентноспроможної мовної особистості молодших школярів може бути реалізовано і на уроках немовного циклу. Широкі можливості у цьому напрямку дає вивчення лексики, пов'язаної з такою сферою навчання, як „Трудове навчання” та „Художня праця”.

Відбір лексичного матеріалу – необхідний етап роботи по двомовному навчанню на уроках трудового навчання та художньої праці.

Проблема раціонального відбору мовного, здебільшого словникового матеріалу, для засвоєння його учнями початкових класів є однією з центральних у лінгвометодиці. Успішному рішенню цієї проблеми, вважає Т. Коршун, буде сприяти „створення навчальних лексико-графічних посібників, оскільки системний підхід до оволодіння лексикою зумовлює потреби кваліфікаційного описання лексичного складу мови з чітко окресленою навчальною метою”[6, с.17].

Логіка використання двомовного навчання на уроках немовного циклу будується за схемою: термін – словосполучення – речення.

На початковому етапі формування функціонального двомовства учням пропонуються основні терміни та поняття по темах не тільки на російській, але й на українській, кримськотатарській мовах. Наприклад, при вивченні у 1 класі теми „Геометричний конструктор” учням були запропоновані слова: конструктор, деталь, бумага. Способи організації роботи тут були різними. Вчитель здійснював перше пояснення на одній мові, а на уроках закріплення вводив лексику на іншій мові. Більш доцільним був інший шлях: вводячи термін на російській мові, вчитель одразу ж називав його на українській кримськотатарській мові, або учні називали його самі за допомогою питань вчителя (Как это слово будет на крымскотатарском языке? Скажи это слово по-украински).

Поряд з вивченням лексики учням пропонуються словосполучення з вивченими словами. Наприклад, геометрический конструктор, простая деталь.

Для роботи з другою мовою відводилось декілька хвилин на кожному уроці, але на різних його етапах: при поясненні нового матеріалу вводилась нова лексика, на етапі закріплення знань складалися словосполучення, при підбитті підсумків уроку повторювалась вивчена на уроці лексика.

Важливою частиною двомовного навчання є система вправ, яка використовується вчителем на кожному уроці. Але слід зазначити, що перед початком використання цих вправ необхідний ще один етап. Ми назвали його пропедевтичним. Він відносно короткочасний. Ціллю цього етапу є психологічна підготовка учнів на уроках трудового навчання та художньої праці використовувати лексику іншої мови.

Пропедевтичний етап може бути реалізований наступним чином: в ігровій формі (гра „Перекладач”), у запитаннях вчителя (А хто знає, как это слово будет на украинском языке? А как бы это сказал крымский татарин?), в орієнтуванні учнів на мовну роботу на початку уроку (Мы сегодня с вами на уроке узнаем, как будет звучать это слово на нескольких языках).

Спираючись на специфіку мовного матеріалу, що підлягає засвоєнню в процесі вивчення дисциплін „Трудове навчання” та „Художня праця”, система вправ, яка розроблена нами, умовно поділена на підготовчі, тренувальні, контрольні [5, с.23].

На думку вчених методистів, „будь-яка система вправ повинна складатись із завдань, що формують механізми мовосприйняття, мововідтворення та мовопородження”[9, с.27]. Цим цілям і слугує розроблена нами система вправ.

Система вправ має наступні цілі:

- 1) формування двомовства та багатомовства;
- 2) формування автономного мислення;
- 3) формування комунікативної та мовної компетенції;
- 4) подолання негативної інтерференції;
- 5) використання транспозиції;
- 6) розширення та збагачення словникового складу рідної та вивчаємої мов;
- 7) формування культури мовлення;
- 8) виховання толерантності до мов інших народів.

Система підготовчих мовних вправ

Підготовчі вправи здійснюються на початковому етапі формування двомовства. Вони розподіляються на фонетико-орфоепічні та лексичні. Метою фонетико-орфоепічних вправ є опрацювання правильної вимови слів, що складають основний лексичний фонд мови. Лексичні вправи мають за мету вивчення нової лексики в інших мовах курсу дисциплін “Трудове навчання” та “Художня праця”, а також зіставлення слів, які можуть викликати інтерференційні помилки.

1) Послушайте и сравните слова. Повторите вслед за учителем следующие слова на украинском языке:

пластилин – пластилін

ножницы – ножиці

нитки – нитки

2) Прослушайте та порівняйте слова. Скажіть вслід за вчителем наступні слова на кримськотатарській мові:

папір – кягъыт

клей – туткъал

деталь – къысым

3) Составьте словосочетания со словами на украинском (крымскотатарском) языке:

ножницы

бумага

апликация

4) Составьте словосочетания со следующими словами на украинском языке:

макъас

басма

парча

Система тренувальних мовних вправ

Їїня роль складається з того, щоб на основі формування в учнів вмінь складати українські або кримськотатарські речення з використанням загальної лексики активізувати цю лексику, сприяючи розвитку мовлення, виробленню необхідних навичок спілкування на мові, яка вивчається.

1) Составьте со следующими словами словосочетания на крымскотатарском языке. Используя данные словосочетания предложения.

ткань (шелковая, из хлопка, сшить из)

картон (тонкий, деталь из, вырезать из)

2) Складіть із наступним словами словосполучення на російській мові. Використовуючи ці словосполучення, складіть речення:

робота

професія

Система контрольних мовних вправ

Система контрольних вправ, на наш погляд, є необхідною в роботі з розвитку та вдосконалення зв'язного мовлення. У систему входять, як правило, вправи на переклад невеликих текстів, складання висловлювань.

1) Переведите на украинский язык:

а) гладь

б) вышивать гладью

в) Мы сегодня на уроке учились вышивать гладью.

2) Переведите на крымскотатарский язык:

а) инструмент

б) работать с пластилином

в) Стека – это инструмент для работы с пластилином.

3) Переведите на украинский язык:

а) кягъыт

б) ренкли кягъыт

в) Мен ренкли кягъыттан апликация яптым.

Слід підкреслити, що при виконанні спеціальних вправ в процесі мовленнєвої роботи на другій мові важливо було слідкувати за тим, щоб учні не змішували обидві мови. Для цього вчитель повинен був контролювати свою поведінку, не дозволяючи собі свавільно переходити з однієї мови на іншу, та мовну

поведінку учнів. Впродовж уроку вчитель чітко фіксує моменти переходу з однієї мови на іншу: «А тепер я скажу это по-украински», «Будьте внимательны, переходим на крымскотатарский язык».

Таким чином, цей комплекс вправ мав розвиваючий характер. Принцип послідовності дозволяв включати у процес навчання значну кількість спеціальної лексики, необхідної для створення самостійних висловлювань у сфері трудового навчання та художньої праці, доступної для дітей цього.

Це сприяло розвитку зв'язного мовлення учнів, поширенню їх словникового запасу, виробленню необхідних навичок спілкування у залежності від ситуації на російській, українській та кримськотатарській мовах, що полегшувало синхронне вивчення декількох мов.

Таким чином, для реалізації Рекомендацій Ради Європи «Про сучасні мови» в Криму існують оптимальні соціальні умови, але необхідний подальший пошук методичних прийомів ефективного рішення поставлених задач.

Джерела та література

1. Вопросы теории и методики учебного перевода. Сб. ст. / Под ред. К. А. Ганшиной, И. В. Карпова. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1950. – 232 с.
2. Гудзик І.Ф. З досвіду застосування двомовного навчання математики // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 28-30.
3. Девлетов Р.Р. Научно-методические основы обучения пограничным языкам в условиях формирования функционального многоязычия // Проблемы обучения нескольким языкам в условиях формирования функционального многоязычия. – Симферополь, 1997. – 78 с.
4. Девлетов Р.Р. Сопоставление как методический прием при обучении русскому языку учащихся национальной школы в условиях формирования национального – русского двуязычия / Дисс. ...канд. пед. наук. – М., 1991.
5. Жинкин Н.И. Механизмы речи. – М.: Наука, 1988. – 430 с.
6. Коршун Т. Навчальний тематико-ситуативний словник-мінімум // Початкова школа. – 1999. – № 4. – С. 17-20.
7. Львов М.Р. Словарь-справочник по методике русского языка: Учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2101. «Русский язык и литература». – М.: Просвещение, 1988. – 240 с.
8. Манакін В.М. До питань про стан мовленнєвої культури в Україні // Відродження. – 1993. – № 10. – С 6-8.
9. Михайлов М.М. Двуязычие: проблемы и поиски... – Чебоксары, 1989. – 160 с.
10. Мониторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / Під заг. ред. О.І. Локшиної. – К.: К. І. С., 2004. – 160 с.
11. Рекомендація № R(98) 6 Про сучасні мови / Бюлетень. Бюро інформації Ради Європи в Україні, 2002. – № 9.

Поступила до редакції 20.07.2005 р.

УДК 81'374

Мартынюк А.Я.

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ И ТИПОЛОГИЯ СЛОВАРЕЙ

В статье рассматриваются вопросы теории составления словарей: принципы и методы лексикографирования, типология словарных произведений.

Ключевые слова: лексикография, словарь, параметры словаря, типология словарей

У статті розглядаються питання теорії складання словників: принципи та методи лексикографування, типологія словарних творів.

Ключові слова: лексикографія, словник, параметри словника, типологія словників

The article deals with the problems of the theory of dictionary compiling: principles and methods of lexicography, typology of dictionary's works.

Key words: lexicography, dictionary, indexes of dictionary, typology of dictionaries

Э. Сепир справедливо отмечал, что лексика – очень чувствительный показатель культуры народа, и изменение значений, утеря старых слов, создание или заимствование новых – все это зависит от истории самой культуры [9, с.177]. Для общения людей, для их совместной деятельности необходимо понимание того, о чем говорит другой, на каком бы языке этот другой ни говорил. Язык народа – это его философия и мораль, свод его духовных правил и законов, гармония и вечно живой источник национальной поэзии. Национальный язык – это живой отпечаток культуры, истории и устремлений народа. Развитие современной жизни напрямую отражается в языке – возникают новые слова, термины и выражения, меняется смысл старых слов. Словарные произведения появляются на определенном уровне развития языковой культуры народа, когда, с одной стороны, начинает ощущаться потребность в общем нормализующем описании лексики языка, а с другой – язык достаточно развит, чтобы предоставить лексикографам средства для такого описания [2, с.12]. Многоаспектную информацию можно найти в словаре: от научного описания языка, его истории, современного состояния, объяснения заимствованных, малоупотребительных и устаревших слов до систематизации знаний, глубокого познания действительности, истории и культуры народа, говорящего на том или ином языке.